

teden. Predmeti naj bi se razdelili po letih. Sadjereja in kmetijstvu škodljive živali prvo leto — zadnje pa živinoreja in bolezní domačih živali. Koliko mazačev bi prišlo ob kruh! Spisje in računica nadaljevalno po oddelkih. Razvidno je, da bi tudi nastala potreba, da bi se taka šola pri dečkih morala razdeliti v dve skupini.

Prepričan sem za se, da bi taka šola tudi našemu kmetu ugajala; unemal se bode za njo, ko bo sprevidel, da se vse le njemu na korist poučuje. Rada bo dala vsaka občina lep kos zemlje za šolski vrt, ko se bode prepričala, da se vse poizkušnje vršijo le z namenom, njemu trpinu izboljšati njegov stan. Da naš kmet do sedanje ljudske šole ne kaže posebne ljubezni, temu so oni krivi, ki pri kovanji postav niso gledali toliko na njegove potrebe, ampak so uradniškega, meščanskega in njegovega otroka vtaknili v eno in isto učno suknjo.

V mestih in trgih vpeljale bi se, kolikor se še niso, obrtno nadaljevalne šole.

Lehko bi še mnogo govoril o vplivu, kojega bi imela taka šola na нравno življenje mladeničev. To je tudi užé nek tovariš mimo grede omenjal, zato svojo razpravo sklepam v prepričanju, da bode še kateri učiteljev svoje misli o tej stvari v cenjenem listu izraziti blagovolil.

Knjiga Slovanska.

§. 26.

Človek bi mislil, da véliki narod slovanski ima svoj jezik, posamni rodovi pa govorijo narečja, ktera se razvijajo in razlagajo iz občnega jezika. Toda Slovani sedaj takega vzajemnega jezika kakor Nemci in Talijani še nimamo. Verjetno je, da so ga imeli nekda, ali knjižno se to skazati ne da. Slovanska knjiga nima jezika, kateri bi bil oče vsem dosedanjim.

Kar so se Slovani prikazali na pozorišču zgodovinskem, bili so razdeljeni v več rodov; njih sela so bila preobširna, da bi na tolikem prostoru mogli enako govoriti; v njihovih prvih knjigah so znati mnogotere razlike, ki so tem manjše, čim starejši so spisi.

Sicer je res kazalo, da bode jezik, v katerem sta govorila in pisala blagovéstnika sv. Ciril in sv. Metod, Slovanom književni jezik, toda to veselo upanje se ni spnilo, in Slovani govorijo in pišejo sedaj mnogo narečij in celó več jezikov. Kakor pa govorimo o narodu slovanskem sploh, dasi ni ne državno ne cerkveno edin; tako smemo vsaj vzorno govoriti tudi le o jeziku slovanskem.

Govore slovanske imenujejo nekteri jezike (Sprachen), nekteri narečja (Dialecte, Mundarten), velika in mala, ter jih različno štejejo, po štiri in šest, celó do 14 in 16, in ravno tako razredujejo. Nekda so jih ločili na dvoje, v dva reda, dve vrsti ali veji, jugovzhodnjo in severozahodnjo ali zapadno (Dobrovský, Šafařík itd.), pa tudi samo vzhodnjo in zahodnjo (Viktorin), severno in južno, zgornjo in spodnjo, kar pa sedaj popuščajo.

Da jih zovejo jezike, prihaja menda odtod, ker se ne dajo iz nobenega doslej znanega izpeljevati kakor narečja iz svojega maternega jezika, in ker ima zdaj vsak posebej že svoje slovstvo. V dejanju in govorjenju si vendar slovanski rodovi nismo tako narazen, kakor se kaže to v pisanju ali v književnosti.

Pravo slovansko jezikoslovje se je pričelo v sedanjem stoletju. Prav mnogotero so primérjali in razredovali slovanske govore. Kolikor vém, izmed vseh najbolj slovijo razredbe, ktere so dali jim — Dobrovský, Šafařík, Miklošič.

§. 27.

Dobrovský, prvi dobri slovanski jezikoslovec, je večkrat pisal o slovanskih govorih, zlasti v Češki slovnici (l. 1809 in 1819) in v Staroslovanski (Institut. ling. slav. dial. vet. 1822). Imenuje jih narečja (idiomata, Mundarten) ter pravi, da se po gotovih znakih (characteres, Kennzeichen) dajo vrediti v dve vrsti. Koj v 1. §. poslednje knjige piše:

Sermo Slavenicus, rectius Slovanicus aut Slovenicus, sensu latissimo sumptus in duo genera idiomatum dispescitur: in Idioma ordinis primi (A); et in Idioma ordinis secundi (B). Horum idiomatum characteres sunt:

A: 1. raz: razum; 2. iz: izdati; 3. l epentheticum: korablí, zemlja, postavljen; 4. salo, krilo, pravilo, moliti se; 5. pešti, mošti, pešt, mošt; peči, moči, peč, moč; 6. zvêzda, cvêt; 7. tû, toj; 8. pepel; 9. ptica, studenec; 10. desnica.

B: 1. roz: rozum; 2. vy: vydati; 3. korabí, zemia, zemie, postaven; 4. d epentheticum: sadlo, kridlo, pravidlo, modliti se; 5. peci, moci, pec, moc; 6. gvêzda, kvêt; 7. ten; 8. popel; 9. ptak, studnica; 10. pravica.

Secundum hos characteres si dialectorum species, quarum Grammaticae prostant, examinentur, quinque earum sub A, aliae quinque sub B. comprehenduntur, et quidem:

Sub A: 1. Russica. 2. Slavica vetus. 3. Illyrica seu Serbica. 4. Croatica. 5. Slovenica s. Vindica in Carniolia, Stiria, et Carinthia.

Sub B: 1. Slovacia. 2. Bohemica. 3. Sorabica seu Vendica in Lusatia superiori. 4. Sorabica in Lusatia inferiori. 5. Polonica.

Differunt autem dialecti, etiam ejusdem ordinis, non solum vocabulis, sed maxime formis et flexionibus (Institutiones ling. slav. IV. — Metelko XVIII).

Razredbi tej oponašajo, da znaki niso bistveni in gotovi, da delitev v dve vrsti ni podprta, da niso le narečja, da jih je preveč razdrobil, da je „Slavica vetus (Alt-slawonisch)“ še le na drugem mestu in se je vendar prej pisalo nego rusko itd. Bolgarščine takrat še ni mogel prav poznati, in sploh Dobrovský ni imel toliko pomočkov, kolikor jih imajo učenjaki sedaj. Čudno, da se peščica slovanskih Lužičanov tako zelo loči v govorjenju in pisanju! — „Da je na koncu prvega reda dejal slovensko, in na prvem mestu družega slovaško narečje, nekterim sicer ni prav; meni pa se to silo važno zdí. Slovenci in Slovaci, ki se sami zovejo tudi Slovence, smo med vsemi v sredi, torej po pregovoru — v zlati skledi, in sklepamo tako oba reda. To naj bi jezikoslovci sploh bolje čislali (V. Jezič. 10, 11).“

Šafařík, slavni slovanski jezikoslovec in zgodovinar, je o tej reči pisal o mnogih prilikah; tako p. v Slovstveni povéstnici (l. 1826), v slovanskih Starožitnostih (l. 1837) in v slovanskem Narodopisu (l. 1842).

Jezik slovanski, pravi, ima več narečij. Loči se pa v njem dvojna mluva (čes. mluva t. j. govor, die Rede, Sprache), po nekterih znamenjih, ktera se vjemajo s prejšnjimi Dobrovskega, na pr. v A) salo, kadilo, moliti se; pal, bral, cvel; zemla, loven; motriti. V B) pa sadlo, kadidlo, modliti se; padl, kradl, kvétl; zemja, země, loven; patřiti itd. — Slovak M. Hodža je popisal Šafaříkovo razredbo slovanskih narečij v Čitanki za nižje gimnazije, ktero je sestavil E. Černý, in na svetlo dala Matica slovenska t. j. slovaška. Ker je lahko umeti, lože od českega, pokaže naj se tu kar ž njegovimi besedami:

Šafařík vo svojem spise „Slovanský národopis v Praze 1842“ različuje každý jazyk, a tak osobitne slaviansky, na mluvy, mluvy na reči, reči na nářečia, nářečia na podrečia, podrečia na rôznorečia. Toho je takato spôsobá:

A. Mluva vychodno-južná: I. Reč ruská, jej nářečia: 1. veľ'koruské, 2. maloruské, 3. beloruské. II. Reč bulharská, jej nářečia: 1. staroslovančina (cyrilské nářečie, cirkevné, starobulharské), 2. novobulharské. III. Reč ilyrska, jej nářečia: 1. srbské, 2. chorvatské, 3. korutansko-slovinské.

B. Mluva zapadna: I. Reč leská, jej nářečia: 1. poľské, a tohoto podrečie kašubské. II. Reč česká, jej nářečia: 1. české (a moravské), 2. uhorsko-slovenské (slovenčina). III. Lužicko-srbská reč, jej nářečia: 1. hornolužické, 2. dolnolužické. IV. Reč polabská, užuž vymierajúca; joj nářečie je jedno: drevianské, už temer vyhaslé.

A tak vedľa toho, jako to Šafařík vystavil, sú v Slaviančiné mlavy dvé, reči sedem, nářečí štrnást', podrečia dvé. (Vid. Slovan. Narodopis str. 5. 6. in Slovenska Čítanka II.)

Razstava Šafaříkova je preučená, kakor je bil preučen Šafařík sam; znamenita je, ker se po njej ravnaťo mnogi učenjaki p. Schleicher, Leskien itd. — Da ima ruska reč tri nářečia, premnogi pišejo ter zgodovinsko razlagajo. — Staroslovanščina, kateri pravi tudi cirilsko ali cerkveno nářečje, bila mu je starobolgarščina, naposled vendar že panonska slovenščina. Izraz ilirski se je popustil, in Hrvatje pa Srbi so se, ni davno, zedinvali v tem, da zovejo svoj jezik hrvatsko-srbski ili srbsko-hrvatski. — Slovenščina naša se pač ne da še tako povzeti z jezikom hrvatsko-srbskim; prej bi se morda z ogersko-slovenšino (cf. M. Majar: gorotanskoslovenski po ugerskoslovenski), dasi je zastarel pridevek korutanski itd. — Reč polabska, kakor tudi podrečje kašubsko ali celó dreviansko, nahaja se v redkih in malovrednih virih, znamenita le največim jezikoslovcem. — O besedah: reč ilirska pa leská (léh), slovinsko pa slovensko nářečje, kakor tudi o delitvi slovanskega govora v vzhodnje-južno in zapadno vrsto ali vejo itd., bilo je že tu in tam povedano.

Črtice iz botanične zgodovine.

(Fr. Kocbek.)

(Konec.)

V Stockholmu začne Linné novo življenje kot neznameniten zdravnik. V inozemstvu je bil slavljen kot prvak botanike in znanosti, a zdaj je moral brez slave in revno životariti. Kmalu izpremeni se mu pa sreča, ker so se mnogi poskusi v zdravenji sijajno obnesli. Zopet je postal središče prvih učenjakov. V društvu teh ljudi ustanovi l. 1739. v Stockholmu kraljevsko akademijo znanosti ter postane prvi njeni prvosednik. Pri nastopu imel je predavanje o zareznikih, s čim je svoje slušatelje presenetil in v njih vzbudil izvanredno začudenje. Slava Linnéjevega veleuma narasla je takó, da so mu l. 1739. v državnem zboru priznali letno nagrado od 100 dukatov z obvezo, da mora po leti imeti predavanja iz botanike, po zimi pa iz mineralogije. Nato dobí naslov kraljevega botanika.

Istege leta postane Linné admiralitetskimi zdravnikom v Stockholmu. Njegov glas kot učen zdravnik rastele je od dné do dné, takó da je, kakor sam pravi, več zaslužil nego vsi zdravniki v Stockholmu vkup. Zdaj šele oženil se je sè svojo zaročnico. L. 1741. imenovali so ga profesorom teoretične in praktične medicine v Upsali. Profesor botanike Rosén na istem vseučilišči zamenil je svojo profesuro z Linnéjem, in tako je ta došel zopet na svoje najljubše polje. Poleg botaničnih študij pečal se je Linné še vedno z medicino, ter si stekel sè svojimi spisi neumrljivo ime. Pisal je več razprav o boleznih domačih živali, izvrševal poskuse z elektriko pri zdravenji bolnikov. Tudi je užé trdil, da izvirajo nalezljive bolezni od malih živih stvorov. (Kasneje našli so razne „baccile“.)